

¹⁰Там само. – С. 242; ¹¹Руденко Д.И. Указ. раб. – С. 95; ¹²Булгаков С.Н. Указ.раб. – С. 234; ¹³Козлова М.С. Философия и язык (Критический анализ некоторых тенденций эволюции позитивизма XX века) / М.С. Козлова. – М.: Мысль, 1972. – С. 166; ¹⁴Лосев А.Ф. Указ. раб. – С. 817; ¹⁵Суперанская А.В. Указ. раб.; ¹⁶Espersen O. The philosophy of grammar / O. Espersen. – London, 1924. – 187 с.; ¹⁷Фреге Г. Избранные работы / Г. Фреге. – М.: ДИК, 1997. С.26; ¹⁸Там само. – С. 30; ¹⁹Аналитическая философия: учебное пособие / А.Л. Блинов, В.А. Ладов, Н.И. Петякшева и др.; Под ред. М.В. Лебедева и А. З. Черняка. М., 2006.; ²⁰Козлова М.С. Указ. раб. – С. 161; ²¹Там само. – С. 165; ²²Руденко Д.И. Имя в парадигмах философии языка / Д.И. Руденко. – Харьков: Основа, 1990. – С. 110; ²³Ратникова И.Э. Имя собственное: от культурной семантики к языковой / И.Э. Ратникова. – Минск: БГУ, 2003. – С. 15; ²⁴Лосев А.Ф. Указ. раб. – С. 819; ²⁵Там само. – С. 820; ²⁶Бацевич Ф. Знач. праця. – С. 138; ²⁷Булгаков С.Н. Указ.раб. – С. 235; ²⁷Суперанская А.В. Указ. раб. – С. 64-65; ²⁸³Руденко Д.И. Философия имени: в поисках новых пространств. Монография / Д.И. Руденко, Ю.И. Сватко. – Харьков: Око, 1993. – С. 83; ²⁹Там само. – С. 95; ³⁰Левин А.В реальности иного мира: лингвосемантический текст (Попытка анализа и систематизации) / А. Левин, В. Строчков // Лабиринт / Экспоцентр, 1991. - № 2. – С. 84; ³¹Руденко Д.И. Указ. раб. – С. 73; ³²Там само. – С. 72-73; ³³Там само. – С. 75.

Л.В. Домилівська, асп.

КРИТЕРІЙ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИВЧЕННЯ ІДЮСТИЛЮ ЮРІЯ ЯНОВСЬКОГО В СИСТЕМІ МОВНО-ЕСТЕТИЧНИХ ПАРАДИГМ І ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються основні підходи у вивченні особливостей ідіостилю Юрія Яновського в системі мовно-естетичних парадигм І половини ХХ ст.

The article characterizes main approaches to the research of the Yanovsky's individual style through the system of language and cultural paradigms of the beginning of the XX century.

Кожна культурно-історична епоха визначає систему ціннісних парадигм. Визначальними у цьому процесі – творенні філософсько-естетичних доміант – є постаті "свого часу". Безумовно, серед

останніх вартими уваги лінгвістичного дослідження залишаються письменники – виразники філософії своєї епохи.

Творчість кожного митця – це художнє освоєння ним дійсності. Авторські думки та ідеї втілюються у конкретно-чуттєвих образах, які впливають на емоції читача, збуджують його уяву. Із багатоманітного конкретно-предметного світу письменник прагне вибрати явище, яке б найповніше відтворювало його творчий задум.

Є письменники, творчість яких виразно віддзеркалює сучасність, чітко відбиває домінанти відповідного часу. Без них не можна говорити про літературно-мовний процес, про історію української літературної мови. Одним із таких письменників є Юрій Яновський.

Багатогранна творчість, незвичайна постать Юрія Яновського мали величезне значення в літературному процесі першої половини ХХ ст., справляючи значний вплив на розвиток українського письменства, культури, суспільної думки в Україні всього ХХ ст. Наперевершений майстер роману, малої прозової форми, Юрій Яновський витворив у нашому письменстві власний стиль, своєрідний різновид інтелектуальної прози.

Сучасна мовознавча наука скорельована до розгляду типових лінгвістичних явищ епохи задля оцінки певного процесу, в той час як ефективнішим у цьому випадку є індуктивний метод, який дає змогу розглянути, проаналізувати процес на визначеному часовому відрізку через мовотворчість найвиразніших представників письменства досліджуваної доби.

Суперечливими в цьому сенсі можуть бути випадки, коли розгляд мовотворчості письменника межує з естетико-філософськими категоріями. Але ж, як відомо, жодне мовне явище не здобувається на ґрунтовне осмислення без урахування як інтра-, так і екстралінгвальних факторів. До останніх зараховуємо естетико-філософські, психологічні, історичні чинники, що вплинули на формування світогляду майстра слова.

Іншого характеру висвітлення здобувається у нашій науковій праці проблема взаємозв'язку мовознавства та літературознавства в аналізі ідіостилю письменника. Беручи до уваги численний досвід філологів у вивченні ідіостилітики (теоретичні питання таких лінгвостилістичних параметрів поетичної мови розробляються в працях В. Русанівського, С. Єрмоленко, В. Жайворонка,

Л. Лисиченко, М. Пилинського, Ф. Бацевича, Н. Сологуб, Л. Шевченко, Г. Колесника, Л. Пустовіт, Н. Непийводи, М. Кочергана, Л. Ставицької, Л. Шевченко, Л. Шулінова, М. Голянич, О. Хом'як, А. Калетнік та ін.), вихідним положенням нашої роботи вважаємо позицію, за якою явища лінгвістичні та літературознавчі чітко розмежовуються, але вплив останніх ураховується в з'ясуванні означеної проблеми.

Дослідження ідіостилю письменника ґрунтується значною мірою на аналізі особливостей мови його творів. Важливим і продуктивним у цьому аспекті є той факт, що дуже часто науковцями використовується синтетичний підхід у розгляді мовотворчості письменника, тобто дослідники не розмежовують суто лінгвістичні та літературознавчі факти, окреслюють коло культурологічних, філософських явищ тексту як лінгвістичні.

Коли досліджують стилістичні можливості мови, або загальнотеоретичні питання художньої мови як авторського лінгвістичного світобачення, то вживають поняття "мистецтво слова". Слову, мові властива, окрім виразно естетичної, ще й соціальна активність, відповідно можемо говорити про те, що художні тексти мають синкретичний характер, тому завжди містять у собі естетичну оцінку висловлюваного. Відповідно, існують усі підстави для синтетичного вивчення тексту.

У науковій літературі вже традиційною є тенденція до ототожнення текстових і семантико-стилістичних (функціонально-стилістичних) категорій.¹ Це, на наш погляд, певною мірою ускладнює системність та структурованість аналізу мовотворчості письменника. З іншого боку, у вивченні тексту вагому роль відіграє активний розвиток комунікативної лінгвістики, внаслідок чого виникає поплутаність у термінологічному апараті, який кожен дослідник структурує відповідно до поставлених завдань.

Безумовно, що цілісність – як одна з основних категорій текстової тканини – забезпечує інтеграцію всіх філологічних рівнів прочитання тексту, тобто взаємодію змісту і сприйняття його як одне цілісне явище. Але науковці в мовознавчому дослідженні мають керуватися насамперед усталеним лінгвістичним апаратом як оптимальним для досягнення наукової мети.

Дослідження тексту здійснюється за допомогою різних методів, і кожен із них репрезентує інтегрованість із різними науками. У свою чергу, Ю. Лотман наголошує на необхідності комплексного, цілісного текстового аналізу, інтегрованого зі здобутками літературознавства, філософії, культурології, релігієзнавства тощо².

Тобто цілісний аналіз ідіостилю письменника можливий лише за умов інтегрованого опису явищ. Але, беручи до уваги дані різних наук, не варто відкидати той факт, що в мовознавчому дослідженні *a priori* надається явищам лінгвістичним. На нашу думку, дослідник має чітко розмежовувати природу аналізованих явищ.

Аналіз ідіостилістики автора ґрунтується насамперед на тлумаченні його художнього мовлення та вивченні головних принципів лексико-семантичної природи явищ, які є присутніми у мовотворчості митця. При цьому системність пізнання ґрунтується на усвідомленні зв'язку мови і мислення, проникненні у формування якісно іншого світовідчуття, що поєднує загальні й індивідуальні, одиничні, особливі ознаки виразності мови.

Лінгвістичні методи дослідження мовної особистості зумовлюють визначення особливостей слововживання, образних парадигм, сформованих навколо ключових понять мовотворчості письменника, слів-символів, встановлення характерних ознак синтаксичного (ширше – граматичного) ладу. Саме вони дають змогу виявити та проаналізувати особливості індивідуального світобачення письменника, що реалізується в його творах.

Художній твір – це індивідуально-неповторна структура, що репрезентує певні стилістичні форми, особливості і тенденції художньої мови, притаманні автору, та відтворює мовні структури, властиві літературним творам відповідної епохи. Як зазначав відомий мовознавець В.В. Виноградов, "поетичний ідіолект" має вузьке і широке значення. У широкому значенні він включає в себе ідіостиль, тобто сукупність і мовно-виражальних засобів письменника, і мовно-образний світ. У вузькому значенні – це система "індивідуально-естетичного використання притаманних певному періоду розвитку художньої літератури засобів мовного вираження"³.

Художник слова переосмислює життєві реалії через систему мовно-естетичних парадигм, що й визначає його світобачення, систему цінностей, сукупність психологічних особливостей. Характерними з

цього погляду є задекларовані естетичні позиції художнього мовлення Юрія Яновського, що пропонуються для аналізу

Світ мистецтва слова – це своєрідне буття з естетично модельованою мовою, це світосприйняття у вербалізованих художніх образах. У словесному образі об'єктивується, усвідомлюється, систематизується сприйняття світу людиною. Однією з основних категорій лінгвістичного світобачення автора, тобто ідіостилю (індивідуального мовлення) письменника є вербалізований образ.

Саме завдяки виченню вербалізованого образу – як системи внутрішньої та зовнішньої форми – створюється загальне уявлення лінгвістичного світобачення автора, що й визначає специфіку його ідіостилю.

Окрім того, "Питання ідіостилю корелюється зі значною мірою загальною проблемою мовної особистості, що потребує лінгвістичного аналізу як синтез мовних характеристик тексту та його психологічної мотивації"⁴. Тобто, мотивація у найширшому своєму розумінні й зумовлює цілісність авторського тексту як мовної рефлексії буття. Саме ідіостиль відображає найсуттєвіші зміни культурно-мовного простору життя народу, адже це насамперед розиток взаємодії загального та індивідуального, вербалізований у відповідних символах, образах тощо.

Відповідно стиль доби завжди впливає на особливості мовотворчості письменника, дозволяє виявити та інтерпретувати індивідуальний творчий пошук. Адже саме система лінгвістичного світобачення дозволяє аналізувати творче начало особистості митця, виявляти аксіологічні настанови щодо життєвих реалій, вербалізованих у слові.

Літературознавство, культурологія, філософія дають неосяжний, цікавий матеріал лінгвісту. Власне, творчість письменників – це і є джерело дослідження мовного матеріалу. Непересічною постаттю в українському літературознавстві, як і в українському культурному просторі загалом є Юрій Іванович Яновський. Його творчість є вершинним виявом літературних здобутків України початку ХХ ст. Зрозуміло, що й мовотворчість такого багатогранного автора становить надзвичайно цікавий матеріал для дослідження філолога-лінгвіста.

Постать Юрія Яновського завжди перебувала в епіцентрі подій культурного (зрештою, й політичного) життя України, а тому й приваблювала дослідників. Зокрема, в національній філології є надзвичайно багато літературознавчих праць, присвячених дослідженню творчості Юрія Яновського. Серед них можемо назвати праці В. Агєєвої, О. Бабишкіна, О. Білецького, М. Бажана, О. Гончара, Г. Донця, В. Дроб'язка, Н. Загрійчук, О. Килимника, М. Ласло-Куцюк, Ю. Мартича, Т. Масенко, А. Ніковського, В. Панченка, П. Пилиповича, В. Підмогильного, Я. Савченка, І. Семенчука, Ю. Смолича, Л. Старинкевич, А. Тростянецького, Ф. Якубовського, Б. Якутського та ін.

Ідіостиль Юрія Яновського, що витворився в системі мовно-естетичних парадигм I половини ХХ ст. не був предметом спеціального аналізу лінгвістів або ж вивчався в підпорядкуванні літературознавчим завданням. Проте літературна постать Юрія Яновського у розвитку стилістичної увиразненості художнього мовлення становить інтерес передусім дослідників-лінгвістів із погляду індивідуального внеску митця у мовностилістичну природу сучасного поетичного слова, а також мови та стилю в цілому, що дозволяє розглянути динаміку розвитку образного слова в контексті естетичних парадигм I половини ХХ ст.

Науковий пошук зумовлений потребою визначення механізму лексичної неосемантизації слова в досліджуваних текстах Юрія Яновського. Мовотворчість Юрія Яновського відтворює загальні тенденції розвитку художнього слова відповідного періоду, водночас втілюючи специфіку авторського світобачення, що, у свою чергу, дозволяє простежити взаємозумовленість загального й окремого в функціонально-стильових тенденціях, що не було проаналізовано досі в сучасній українській лінгвістиці.

Можливість пізнання ідіостилістики письменника з урахуванням культурологічного контексту доби і подальшим встановленням спільних, типологічно представлених особливостей розвитку семантики слова є новим і перспективним напрямком світового мовознавства, актуальність якого методологічно об'єктивізована домінантою антропологічності сучасної науки.

Актуальність теми зумовлена потребою з'ясування особливостей домінантних мовно-естетичних парадигм I половини

XX ст. та місця в мовно-естетичному розвитку національної літературної мови ідіостилістики Юрія Яновського. Лінгвістичний аналіз мовотворчості митця актуалізує в мовознавстві пошукові ідеї щодо онтологічної взаємозалежності мови і творчої свідомості, здатності мови вербалізувати художньо інтерпретований автором світ, дозволяє окреслити природу, структуру і характерні особливості мовно-художньої палітри письменника, її своєрідність і співмірність із процесами розвитку національного художнього слова, що в сукупності визначає перспективну для сучасного мовознавства проблематику.

Мета дослідження – лінгвістичний аналіз ідіостилю Юрія Яновського, що інтерпретується як персоніфікована мовно-художня цілісність в системі словесних та естетичних парадигм першої половини XX століття. Обґрунтовується вплив його мовотворчості на активні процеси в українському культурно-лінгвальному просторі, досліджуються джерела формування вербалізованих символів у мовотворчості Юрія Яновського, їх семантична кореляція зі словесною символікою світового та українського письменства.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

– з'ясувати взаємозумовленість і взаємовплив ідіостилю письменника та мовно-художніх пошуків доби, які є співмірними щодо джерел і принципів естетизації художнього слова, прогностичних можливостей розвитку його семантики, символізації значення і впливу на мовну свідомість народу;

– обґрунтувати лінгво-теоретичні засади аналізу ідіостилю письменника як особливої наукової парадигми, що дозволяє узгодити історико-культурну, психологічну, естетичну й мовну пояснювальну здатність авторської мовотворчості;

– проаналізувати характерні риси реалізації мовно-естетичного світобачення у словесній творчості Юрія Яновського;

– опрацювати стилістичну методика аналізу вербалізованих символів у художньому мовленні Юрія Яновського;

– дослідити авторський принцип і системні параметри неосемантизації художнього слова;

– з'ясувати характер впливу авторської мови на тенденції розвитку значення слова в художньому стилі сучасної української літературної мови.

– обґрунтувати мовно-естетичну природу і текстові домінанти слів-символів у вираженні світоглядних та художніх концептів ідіостилістики Юрія Яновського як творця української прози I половини ХХ.

Об'єктом дослідження є мовотворчість Юрія Яновського, що є авторською репрезентацією мовно-культурно-філософських трансформацій українського суспільства першої половини ХХ ст.

Предметом дослідження є лексико-семантична та функціонально-стилістична природа авторської мовотворчості, зокрема слів-символів й індивідуальної тропеїстики, що є характерними для ідіостилію Юрія Яновського.

Матеріалом дослідження в дисертації визначено мову творів Юрія Яновського (Яновський Ю.І. Твори: В 5-ти т. – К.: Дніпро, 1982). До аналізу також залучено словники української мови: Словник епітетів української мови / С.П. Бибик, С.Я. Єрмоленко, Л.О. Пустовіт. – К.: Довіра, 1998; Словник української мови: В 11 т. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980; Фразеологічний словник української мови. Друге вид.: У 2 кн. / Уклад.: В.М. Білоноженко та ін. – К.: Наукова думка, 1999; та інші, репрезентативні для мовної системи ХХ століття словники України.

Методика дослідження. Комплексний підхід до аналізу мовотворчості Юрія Яновського полягає в застосуванні основних прийомів та засобів інтерпретації вербалізованих мовностилістичних структур, визначенні структурно-семантичних типів тропів та їх функціональних властивостей. Текстовий матеріал вивчається в основному прийомом контекстного аналізу, представленого методами семантичного моделювання, компонентного аналізу, інтерпретативного спостереження, зіставлення та узагальнення мовновиражальних засобів. Результативним у цьому дослідженні є також метод створення семантичних полів, що є репрезентативним для ідіостилію Юрія Яновського.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в лінгвоукраїністиці ґрунтовно проаналізовано функціонально-стилістичну та семантичну природу авторського стилю Юрія Яновського в системі мовно-естетичних парадигм, що вплинули на оригінальне художнє світобачення митця. Теоретично обґрунтовано і практично реалізовано лінгвокогнітивний підхід, який дозволяє

проаналізувати ідіостиль письменника як мовно-естетичний феномен, з'ясувати природу його персоніфікованого світобачення, вербалізованого в тексті. Простежено специфіку мовних образів у творчості Юрія Яновського, їх вплив на семантику слова, тенденції розвитку сучасної української літературної мови. Запропоновано і на новому для лінгвістики матеріалі аргументовано принципи кореляції індивідуально-мовного та естетичного світобачення письменника в аспекті мовно-культурної інтерпретації простору, пов'язаного з особливостями індивідуального світосприймання на тлі культурної доби першої половини ХХ ст.

Теоретичне значення роботи полягає в лінгвістичній розробці актуальних теоретичних питань функціональної стилістики щодо реалізації лінгво-естетичних парадигм в авторському художньому слові як функціональній моделі відображення відповідного культурного, соціального і часового простору. Дисертаційне дослідження актуалізує синкретичний підхід до вивчення ідіостилію письменника, забезпечує релізовані тези про зв'язок мови художніх творів зі світоглядною позицією митця, розкриття системи естетичних та філософських засад через мовотворчість письменника.

¹Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми: Підручник. – Полтава: Довкілля. – К., 2008. – С. 496; ²Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров: Человек – текст – семиосфера – история / Тартуский ун-т. – М.: Языки рус. культуры, 1996. – С. 18; ³В.В. Виноградов, Наука о языке художественной литературы и ее задачи. – М.:Изд-во АН СССР, 1958. – С. 40; ⁴Шевченко Л.І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2001. – С. 384.

О.Є. Борух, асп.

ДЖЕРЕЛА КРИЛАТИХ ВИСЛОВІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ТУРЕЦЬКІЙ МОВАХ (ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ)

Стаття присвячена аналізу джерел та функціонуванню крилатих висловів в українській та турецькій мовах. Розглядаються основні та нові групи джерел походження.